

info@erfgoedhaspengouw.be
www.erfgoedhaspengouw.be

Erfgoedkrant Haspengouw

OKTOBER 2012 JAARGANG 1 NUMMER 2

In de Erfgoedkrant Haspengouw lees je verrassende verhalen over vrijwilligers en professionals die elk op hun manier zorg dragen voor ons cultureel erfgoed.

Cultureel erfgoed? Dat zijn dagelijkse voorwerpen, uitzonderlijke kunstobjecten, archief en documenten, tradities, liedjes, dialect, ambachtelijke vaardigheden ... en alles wat we samen belangrijk vinden om te bewaren voor volgende generaties.

Erfgoed Haspengouw wil door een dynamische werking dit erfgoed en de vele erfgoedactoren in kaart brengen, kennis en expertise delen, (leren) zorgen voor ons erfgoed en het op een publieksvriendelijke manier ontsluiten.

Erfgoed Haspengouw is een samenwerkingsverband van tien Haspengouwse gemeenten. De erfgoedcel coördineert en ondersteunt de cultureel-erfgoedwerking in deze regio. Het vaste team bestaat uit erfgoedcoördinatoren Lieve Opsteyn en Guy Plevoets en administratief medewerker Véronique Piret. Momenteel vullen projectmedewerkers Katrien Houbey, Lien Swinnen en Jonas Slegers het team aan.

Bilzen
1 | 15

Borgloon
5 | 10

Gingelom
4 | 5

Heers
2

Hoeselt
6 | 11

Nieuwerkerken
3 | 8

Riemst
8 | 9

Sint-Truiden
13 | 14

Tongeren
7 | 14

Voeren
12

Erfgoedcel
16

Bilzen heeft wat met taal

Bilzen: bakermat van de Nederlandse literatuur

Veel Limburgers weten het nog niet: de oudste geschreven bronnen van het Nederlands stammen voor een belangrijk deel uit de onmiddellijke omgeving van Bilzen, namelijk uit het nonnenklooster van Sint-Amor in Munsterbilzen en uit de machtige landcommanderij Alden Biesen. Geen enkele plaats in het Nederlandse taalgebied kan bogen op zo een rijke schat aan geschriften in de oudste volkstaal!

Tesi samanunga was edele unde scona betekent: deze 'gemeenschap' was edel en schoon. Dit is de oudste, juist dateerbare Nederlandse zin in het Nederlandstalige gebied. In 1130 werd dat zinnetje als kanttekening bijgeschreven in het *Evangelarium van Munsterbilzen* uit de 9de eeuw, dat in het Sint-Amorstift van adellijke dames te Munsterbilzen werd bewaard.

De *Wachtendonckse Psalmen* werden in 1591 door Justus Lipsius bij kanunnik Arnold Wachtendonck ontdekt. Dit psalmenboek uit de 10de eeuw wordt algemeen beschouwd als de oudste tekst in het (Oud-)Nederlands en is afkomstig uit Munsterbilzen. Dit blijkt niet enkel uit geschriften van Lipsius zelf, maar wordt bevestigd door recent historisch onderzoek van Mathieu Wijnen.

Het oudste goederenregister van Alden Biesen (1280-1344) bevat een haast onuitputtelijke bron voor naamkunde, dialectstudie en geschiedenisonderzoek. In wetenschappelijke taalkringen wordt het beschouwd als 'veruit het belangrijkste en meest omvangrijke, in origineel bewaarde Nederlandse handschrift uit de vroege Middeleeuwen'.

Een Taalmuseum

In het Bilzerse Taalmuseum ontdek je deze en andere oudste bronnen van onze taalgeschiedenis. Dat gebeurt met woord, klank en beeld. Zo kan je fragmenten uit het oudste goederenregister van Alden-Biesen gewoon beluisteren. Ze zelf lezen is immers niet zo vanzelfsprekend. Hoe de Wachtendonckse Psalmen uit het adellijke stift van Munsterbilzen zijn verdwenen maar door Justus Lipsius teruggevonden, leest als een detectiveverhaal. Overigens, wie was die bekende Justus Lipsius, wiens standbeeld in Leuven langs de Bondgenotenlaan staat te pronken? En wat is het verband tussen het Sint-Amorklooster en de oudste bij naam bekende dichter in onze taal: Hendrik van Veldeke? Het Taalmuseum biedt een antwoord op al deze vragen. In het Taalmuseum hangt ook een stamboom van de West-Europese talen, waaronder het Nederlands en de Limburgse dialecten. Het museum biedt verder een verzameling wetenswaardigheden over de oudste familienaam van het Nederlandse taalge-

bied, de oudste voornaam, het oudste in schrift overgeleverde recept in het Nederlands ... Kortom: het Taalmuseum van Bilzen is een must voor wie op zoek wil gaan naar de wortels van het Nederlands.

Op bezoek met familie, school of vereniging

Het museum vindt sinds kort onderdak in de bibliotheek. Tijdens rondleidingen en initiaties voor scholen wordt het taalmuseum er als een vast item opgenomen. Voor het vak Nederlands is een vernieuwd lespakket met tien zoekopdrachten, een leeslijst en een namenspel samengesteld. Maar ook familiebezoek is boeiend voor zowel volwassenen als kinderen. Deze laatste kunnen hun nieuwsgierigheid kwijt aan het *oudewoordenrad*, het *oudenamenbellenpaneel* (drukken maar!) en het *oudscriptoriumpiepgat*. Het Taalmuseum is gratis toegankelijk tijdens de openingsuren van de stedelijke bibliotheek.

BIBLIOTHEEK, DE KIMPEL
Eikenlaan 23, 3740 Bilzen
089-51 95 06
bibliotheek@bilzen.be
www.bilzen.be/leven/bibliotheek
Meer info over het Taalmuseum vind je ook op: www.bilisium.be

Bilzen

Ongeveer tien jaar geleden startte het gemeentebestuur met de onmisbare steun van de heemkundekring Bilisium met een klein maar uniek taalmuseum. Twee dingen intrigeerden ons: Hoe komt Bilzen ertoe een taalmuseum in te richten en hoe bewaar je taal in een museum?

Boudewijn, je bent in de regio bekend als gids en conservator van het schrijfm@chinemuseum in Heers. Vertel eens, hoe begin je zo een verzameling?

Je ziet in 1969 op een vlooiemarkt één oude *Remington* staan: zo'n zware, zwarte typemachine, eentje die je herinnert aan je eigen cursus blind typen toen je nog college liep. Pure nostalgie, dus leuk om in huis een ereplaats te krijgen. Maar bij een volgend bezoek aan een rommelmarkt zie je nóg eentje staan en daarna vind je een boek met honderden afbeeldingen over de geschiedenis van de schrijfmachines. Dan is je nieuwsgierigheid gewekt. Dan wil je wel eens zien of die, meestal Amerikaanse, machines ook hier nog te vinden zijn en voor je het weet, heb je een handvol machines in huis gehaald.

Hoe bouw je uiteindelijk zo een immense collectie op?

Op zo'n vlooiemarkt zie je dan bijvoorbeeld iemand die ook een schrijfmachine naar zijn auto draagt. Blijkt dat die bij een schrijfmachine-verzamelaarsclub is aangesloten. En dan rol je natuurlijk in het circuit: je gaat naar ruilbeurzen en naar veilingen, schuimt nog meer markten af en je stemt al je buitenlandse vakanties af op de zoektocht naar bijzondere exemplaren. Heel Europa heb ik doorkruist, een stuk van Amerika en twee jaar geleden nog Chili en Argentinië.

Intussen is je collectie in een museum ondergebracht?

Toen de gemeente Heers de provinciale school in Heers aankocht om er alle gemeentelijke diensten in onder te brengen - we schrijven 1997 - heb ik een voorstel gedaan om mijn collectie te verwerven. En inderdaad, er was nog een lokaal beschikbaar. De opening vond plaats op 27 maart 1999. Sindsdien gids ik er scholen, groepen en andere geïnteresseerden. Dit is trouwens het enige schrijfmachine-museum van de Benelux.

Een unieke verzameling dus?

Onlangs nog is men speciaal uit Amsterdam gekomen om een tiental machines uit de jaren 1950 te halen. Ze dienen als rekwisieten voor de tv-opnames van de serie 'Moeder, ik wil bij de revue', gebaseerd op het leven van cabaretier Wim Sonneveld. De serie loopt momenteel op een Nederlandse zender. Ook voor de series over Annie M.G. Schmidt en Prins Bernhard hebben we schrijfmachines van Heers uitgeleend. Zo ook die student van de filmschool in Brussel: hij had twaalf 'zwarte bakken' nodig voor zijn eindwerk. Dankzij zijn goed scenario, maar ook dankzij onze machines, heeft hij intussen al veel internationale prijzen in de categorie kortfilm gewonnen. Je staat er niet direct bij stil, maar tekenaar-cartoonist Ever Meulen heeft in 2007 een serie postzegels ontworpen met Heerse schrijfmachines in de hoofdrol.

Hoe oud is eigenlijk de oudste machine?

Wel, laat me eens tellen: geboren in 1881 ... dat is dus een ouwe taaie van 131 jaar. We hebben een twintigtal eeuwelingen. Pure kantoorarcheologie eigenlijk. En gelukkig heeft de gemeente een zolder van een buurthuis ter beschikking gesteld, waar ik regelmatig schrijfmachines naartoe breng. Mensen bellen of mailen of brengen gewoon hun oude

De poëzie van schrijfmachines in Heers

schrijfmachine naar mij in plaats van naar het containerpark. En dat zijn dan precies die exemplaren die een ander leven kunnen leiden in bijvoorbeeld een tv-serie.

Schrijfmachines doen me denken aan schrijven. Je bent ook schrijver en op de wandelroutes rond Mettekoven en in Haspengouw heb ik al gedichten van je gelezen.

Ik schrijf al van toen ik nog in Sinterklaas geloofde: gedichten, musicals, revues, koorliederen en ook een roman *De Keltenfanaat*, een thriller die zich in Haspengouw afspeelt. En omdat mijn handschrift niet van het fraaiste is, typte ik mijn teksten. Ik had de kleinkunstgroep *Melopee* opgericht in 1969. Getypte teksten in meerdere exemplaren, dus met carbon- of doorslagpapier, dat was de oplossing om leesbaar te zijn.

Om op het tweede deel van je vraag terug te komen: enkele jaren geleden werd ik door de *Keizerlijke Commanderie van de Edele Haspengouwse Fruyteniers en hun Gastronomie* aangesteld tot Haspengouws fruitdichter. Dit resulteerde in twee gedichtenbundels en, dankzij de gemeente Heers, ook in tekstpanelen op de wandelroutes. Intussen hebben Jan Goffa en Jolien Bruyninckx mij, via een tweejaarlijkse wedstrijd, opgevolgd als Haspengouws fruitdichter.

Je bent in Genk geboren. Hoe kom je dan in Haspengouw terecht?

Toen ik aan een nieuwe uitdaging toe was, ik was toen een dertiger, ontdekte ik de pracht van Haspengouw. Je wordt als het ware verliefd op het landschap. Na wat zoeken vond ik een te restaureren boerderijtje in Mettekoven. Mét bakhuis en mét dorpsbron. Daar heb ik mijn tanden ingezet. Nu woon ik er al meer dan dertig jaar. Nog geen seconde spijt van gehad. We bakken nog regelmatig brood in de bakoven en de kleinkinderen vinden dat intussen heel normaal!

Toekomstplannen?

Ik heb aan de gemeente Heers een uitgebreid voorstel gedaan om het schrijfmachinemuseum op-nieuw in te richten. Er zijn op die dertien jaar immers zowel machines als randartikelen bijgekomen. Ik schat dat er nu zo'n tweehonderd machines te bewonderen zijn. Helaas is plaatsgebrek de struikelsteen. En wat schrijven betreft: ik heb dertien boeken gepubliceerd en veel van mijn teksten, onder andere gelegenheidsgedichten, zijn nog in omloop. Ik heb dus niet te klagen en schrijf gewoon nog op wat mij te binnen valt. Typisch voor een gepensioneerde, zeker? Niets moet, maar veel kan.

HET SCHRIJFM@CHINEMUSEUM
Administratief Centrum
Paardskerkhofstraat 20, 3870 Heers
Toerisme Heers: 011-48 01 22
Boudewijn Knevels: 011-48 67 05
www.boudewijnknevels.be

Schooljaar vol Schatten

Dat is het jaarthema in de vrije lagere school van Wijer, deelgemeente van Nieuwerkerken. Het gaat om schatten van kinderen, ook om kunstschaten en schatten van vroeger. Van 17 tot 28 september organiseerde deze basisschool twee projectweken rond 'De Tijd van Toen'. Het elektrische belgerinkel werd vervangen door een koperen schoolhandbel en als ochtendlied werden oude schoolliedjes gezongen. In de komende weken brengen de leerlingen een bezoek aan het bejaardentehuis waar ze alle liedjes gaan zingen. En de kinderen gaan ook meehelpen in het rusthuis.

Schatten van grootouders

In elk klasje kwamen grootouders aan de hand van oude voorwerpen zoals klompen, griffel en lei vertellen over hun schooltijd. Alle kinderen trokken op speelse verkenning naar het Openluchtmuseum Bokrijk. De volgende dag brachten de kinderen met de hulp van oma of opa voorwerpen uit vervlogen tijden mee naar de school.

Elk klasje werd omgetoverd tot een heus dorpsmuseum: een antieke pick-up met hoorn en draaispoel, brillen en vergeelde foto's, 'raar' landbouwalaam en een volmetalen strijkijzer, een loodzware typemachine en een bakelieten telefoon-toestel. Vele kinderen probeerden op de toetsen te drukken maar zonder succes. Enkelen wisten al dat je gewoon kan draaien aan de draaischijf!

Schatten van kleren

Zo was er elke dag wel wat te beleven: de kinderen maakten bijvoorbeeld zelf wortelstoemp, bakten spek, en dan smullen maar. De eerste vrijdag waren alle kinderen en leerkrachten verkleed in de 'overgrootouders stijl'. Eén oma had zelfs een volledige outfit genaaid, kanten onderrokje inbegrepen. Die namiddag wandelde de hele school in 'tenue van toen' naar het Amandinahuis in Schakkebroek. Deze fraai gerestaureerde vakwerkhoeve is ingericht met de geboortekamer van Amandina, een Vlaamse missiezuster die omstreeks 1900 in China werd vermoord. De hoeve omvat ook een Chinese kapel en diverse gebruiksvoorwerpen uit de periode 1872-1914. Na het bezoek volgde een heilige mis, waarbij meneer pastoor de communie op de tong uitdeelde.

Schatten in het dorp

Op het programma van de tweede projectweek stonden nog oude kinderspelen en volksdansen oefenen, leren naaien, weven, met houten pennen haken en schilderen met veren. Tijdens de jaarlijkse cultuurwandeling vertelde een beroepsarchivaris boeiende wetenswaardigheden over de dorpsgeschiedenis en over het dagelijks leven van toen. Hier en daar mochten de kinderen nog even binnengluren, bijvoorbeeld in een oud bakhuis of in *het hūske*, waar ze dan in de lach schoten bij het zien van de oude plank met een groot gat in en stukken krant als toiletpapier ...

De Tijd van Toen in dorpsschool van Wijer

Een schooljaar rond

Het thema 'schatten van vroeger' zal tijdens het schooljaar regelmatig opflakkeren. Tijdens het grootouderfeest in november zullen de kinderen tonen wat ze tijdens de projectweken geleerd en geoefend hebben. Zo zal ook het volgende schoolfeest opnieuw een wonderbaarlijke tijdreis worden.

Enthousiaste voorstellen van de elf leerkrachten voor de schoolreis stapelen zich op: naar het Afrika-museum of naar het museum In Flanders Fields in Ieper? Neen, dichterbij, naar het Franciscus-museum De Mindere in Sint-Truiden (met verkleed- en speelkoffer) of toch naar de Romeinen in Tongeren?

Vanaf dag één plaatsten de leerkrachten foto's van hun tijdreis met de kinderen op de website. Ouders en grootouders keken dagelijks nieuwsgierig uit naar dit schoolfeuilleton. Ben je zelf nieuwsgierig naar deze erfgoedwerking op school? Kijk dan op www.vbs-kozen-wijer.be

De oorlog is nog niet voorbij in Borlo

Museum Winter 1944 verrast met uitgebreide collectie oorlogsstukken

Een stap in het *Museum Winter 1944* in het Pachthof in Borlo, Gingelom, is een stap in de Tweede Wereldoorlog en de naweeën ervan. Winter 1944 is het resultaat van de verzamelwoede van eigenaar Rohnny Schils. Het museum toont niet alleen de voorwerpen, maar laat ook de oorlogsjaren herleven. Honderden gadgets en een tiental tafereel dompelen de wat oudere bezoeker opnieuw onder in een tijd van schaarste, ontbering en oorlogsellende. Voor de jongere bezoeker gaat een verrassende en totaal onbekende wereld open.

Mijn passie laat me niet los. Ik verzamel al veertig jaar allerlei voorwerpen die naar de oorlog en de oorlogstijd verwijzen, maar ik doe meer dan alleen verzamelen: ik wil het leven uit die tijd opnieuw laten beleven.

‘Vooral de soldaat, die in de oorlog gevochten heeft of de man of vrouw achter het voorwerp intrigeert me. Wie droeg die schoenen en van wie was die drinkbus? Wat is er met die soldaat gebeurd? Werd hij in de oorlog gedood en waar zijn de nabestaanden? Graag zou ik aan die mensen willen zeggen dat hun vader, grootvader, broer of vriend hier was. Elk voorwerp heeft zijn eigen geschiedenis en zijn eigen verhaal’, vertelt Rohnny Schils.

‘Kijk, zo leefden de soldaten en de mensen uit die tijd!’, schreeuwt de collectie voorwerpen.

Het museum bestaat uit drie ruimtes. Het hoofdlokaal, een vroegere stal in de vierkantshoeve, is volgestouwd met restanten van vliegtuigen: afweergeschut, een propeller, enkele vleugels, de romp van een toestel of een motor. Naast de grote stukken duiken ook verrassend kleine gebruiksvoorwerpen op: een luciferdoosje, een blok Sunlight-zeep of

Liebig-blokjes in een winkel, waar ook een winkelend vrouwtje uit de buurt is voorgesteld in sjofele kleren uit die tijd. Rohnny kleepte zo’n honderd mannequins in kledij uit die tijd: soldaten, officieren, verplegers in een veldhospitaal, krijgsgevangenen, een gezin in de huiskamer achter de Leuvenstoof, een jonge man die vrouw en kind moet achterlaten en naar het front vertrekt, de uitbeelding van de landing in Normandië, een schuilkelder met soldaten, een tafereel uit het fort van Eben-Emael ...

Op het aantal ‘gewone’ voorwerpen kan de uitbater geen getal plakken. Zelfs een raming is moeilijk. De hoeveelheid voorwerpen is overweldigend! Aan de muur hangen tientallen foto’s van soldaten, officieren of krijgsgevangenen, affiches en zelfs authentieke documenten. Het museum bezit een uitgebreide collectie postzegels en geld uit die periode. Eén nadeel: de voorwerpen liggen in grote hoeveelheid krisras door elkaar. Het museum smeekt om ruimere lokalen. ‘Ik heb van de voorwerpen nog geen inventaris opgemaakt. Dat was overigens één van de voorwaarden om door de provincie erkend te worden als museum. Ik moest dan ook personeel in dienst nemen. Ik zag af van die erkenning. Mijn collectie is wel een museum waard. Ik noem het ook zo, maar subsidies krijg ik niet’, zegt Rohnny. Het grootste deel van de collectie zocht hij zelf samen. Maar het Pachthof werkt ook samen met het Jubelpark in Brussel. Het *Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis* schonk aan Borlo de tank die voor de toegangspoort van het museum is opgesteld. De helikopter maakte de uitbater zelf. ‘Het Brusselse museum verzamelt het grotere materiaal.

Wij hebben kleinere en persoonlijke bezittingen van soldaten. Hier vinden ze het hebben en houden van een soldaat tussen leven en dood.

Jaarlijks komt ook een afvaardiging naar de Bevrijdingsfeesten die we in de buurt organiseren’, vertelt Rohnny.

Het Pachthof organiseert die feesten nu al voor de derde keer. Zo’n drieduizend fanaten uit eigen land, maar ook uit Frankrijk, Luxemburg en andere Europese landen wonen de demonstraties bij. ‘We stellen kampen zoals toen op. Er zijn rondritten en er horen een bloemlegging, speeches en het lossen van vredesduiven bij. Sommigen komen voor de voertuigen, anderen ook nog voor de bekleding en de uniformen en een derde groep, waartoe ik mezelf reken, pluizen ook de geschiedenis uit. Het moet echt zijn.

Als ik deelneem aan inhuldigen van monumenten, optochten of een bloemenhulde draag ik altijd een authentiek oorlogsuniform en zit ik op een wit paard.

De beleving is het belangrijkste’, legt Rohnny uit. De museumuitbater werd al heel jong besmet met de oorlogs- en verzamelmicrobe. ‘Mijn overgrootouders woonden in Veldwezelt en kwamen op 10 mei bij het uitbreken van de oorlog om het leven. In de winter van ’44, een ongemeen koude winter, sloegen de geallieerden in Borlo hun tenten op en plaatsten er hun munitiedepots voor de slag van de Ardennen. Het dorp was vol soldaten. De oorlogsverhalen en ook oorlogsfilms maakten indruk op me. De oorlog houdt me nog altijd in zijn ban. De winter van ’44 gaf ook de naam aan mijn museum.’

MUSEUM WINTER 1944
Rohnny Schils
Het Pachthof, Thewitstraat 8, 3891 Borlo
011-88 39 23
info@pachthof.com
www.winter1944.com

Heemkundige kring Gingelom *Het Drie Swaenland* organiseert om de twee jaar een fototentoonstelling over een deelgemeente van Gingelom. Via foto’s, kaarten of ander materiaal komen zoveel mogelijk verschillende aspecten van het dorpsleven aan bod, zoals het onderwijs, ontspanning, bekende inwoners, kerkelijke gebeurtenissen ...

Het welslagen van een tentoonstelling is uiteraard afhankelijk van het ter beschikking gestelde materiaal. Zo trokken de tentoonstellingen over Niel (2007), Buvingen-Muizen (2008) en Gingelom (2010) respectievelijk 300, 220 en 350 bezoekers. De volgende deelgemeente die aan de beurt komt, is Montenaken met het gehucht Klein-Vorsen, omdat daar in september 2013 de 5de editie van de *Stepsfeesten* plaatsvindt.

Deze feesten worden sinds 1913 om de 25 jaar gehouden naar aanleiding van de *Slag van Steps* op 13 oktober 1213. Daarbij stonden het Luiks-Loons coalitieleger onder leiding van Hugo van Pierrepont, prinsbisschop van Luik, en het leger van de hertog van Brabant, Hendrik I, tegenover elkaar. De Luikenaren dankten hun overwinning, volgens de legende van Steps, aan een miraculeus ingrijpen van Onze-Lieve-Vrouw. De vorige Stepsfeesten bestonden uit religieuze plechtigheden, onder andere een hoogmis in aanwezigheid van de bisschop, en een processie of historische ommegang.

SECRETARIAAT VAN DE HEEMKUNDIGE KRING GINGELOM
Gemeentelijke bibliotheek CLIM
Surlet de Chokierstraat 4, 3890 Gingelom
011-83 27 01
info@heemkundegingelom.be

Heemkring Rijkel stelde op zondag 15 april 2012 in de kerk van Rijkel de *Diksjenèèr van het Réékels* voor. Voorafgaand deed de pastoor de H. Mis in het Rijkels en nadien volgde een gesmaakte receptie met driehonderd aanwezigen. Wij hadden een gesprek met Jef Breesch, voorzitter van de Historische Kring Rickel, schrijver en uitgever van de *Diksjenèèr*.

Waarom een woordenboek van het Rijkels dialect?
De Rijkelse gemeenschap dooft stilaan uit, er is geen verzamelpunt meer. Het Rijkels is mijn moedertaal en binnen twintig, dertig jaar is ze verdwenen. Met dit woordenboek wil ik een staal van haar rijkdom bewaren. Het is tegelijk een uitdrukking van mijn genegenheid en verbondenheid met mijn geboortedorp Rijkel. Onze taal, ons dialect is wellicht de grootste erfenis uit ons verleden.

Welke plaats neemt het Rijkels binnen het Nederlands?
Het Nederlands heeft verschillende dialecten, waaronder het Limburgs dat grosso modo in beide Limburgen wordt gesproken. Het Limburgs wordt opgedeeld in verschillende groepen, waaronder het *Lonerlands*, de taal van Heers tot Diepenbeek en van Rijkel tot Bommershoven. Rijkels is dus de meest westelijke variant van dit Lonerlands.

Hoe begin je aan een woordenboek?
Om een woordenboek te beginnen, zijn er twee dingen nodig: een woordenlijst en een systeem om de woorden te schrijven, een alfabet dus. Je kan geen woorden schrijven zonder alfabet en je kan tevens geen alfabet maken zonder de klanken op te sporen in die woorden. Gelukkig beschikte ik over een elementair alfabet, indertijd ontworpen toen we onze oude straatnamen in het Rijkels in heel het dorp hebben aangebracht. Gaandeweg is dit verbeterd en verfijnd.

Een woordenboek in het Rijkels dialect

De heemkundige kring verzamelt nu al **relevante foto's over Montenaken en Klein-Vorsen**. Daarom doet hij een oproep tot iedereen die interessant materiaal bezit, om contact op te nemen met zijn secretariaat.

Alle foto's worden persoonlijk terugbezorgd zodra zij gescand zijn.

De meeste Limburgse dialecten kennen voor de uitspraak van klanken twee tonen of lengten: een korte stoottoon en een langere sleeptoon.		Anderzijds kunnen dezelfde klinkers met twee verschillende tonen ook het verschil tussen enkelvoud en meervoud aanduiden, bijvoorbeeld:	
Enerzijds kunnen de twee tonen een betekenisverschil weergeven, bijvoorbeeld:			
sleeptoon (lang)	stoottoon (kort)	sleeptoon (lang)	stoottoon (kort)
<i>âas</i> as	<i>aas</i> ouders	<i>pjâad</i> paard	<i>pjaad</i> paarden
<i>gâas</i> gerst	<i>gaas</i> gans	<i>daog</i> dag	<i>dàog</i> dagen
<i>jâad</i> waard	<i>jaad</i> aarde	<i>wôr'm</i> worm	<i>wôrm</i> wormen
<i>bôek</i> boek	<i>bòek</i> buik	<i>bèr'g</i> berg	<i>bêrg</i> bergen
<i>boe'r</i> boer	<i>bòe'r</i> boor	<i>wòod</i> woord	<i>wòdd</i> woorden
<i>oer</i> uur	<i>òer</i> uwe		

HISTORISCHE KRING RICKEL
Joseph Breesch
Dionysius van Leeuwenstraat 20E
3840 Borgloon
011-69 52 43
joseph.breesch@telenet.be

Hoe worden de woorden voorgesteld?
We geven een lijst van ongeveer 7.000 Rijkelse woorden, een dialectwoordenboek. Daarin staat de zoekterm in het Rijkels. Elk woord krijgt ter illustratie minstens één zin of uitdrukking mee. Ook de voornaamste woordvormen worden meegegeven.

De *Diksjenèèr van het Réékels* kan je raadplegen in de bibliotheken van Borgloon, Hasselt, Sint-Truiden en Antwerpen. Aankopen kun je hem bij Joseph Breesch aan 20 euro.

Atelierbezoek in Alt-Hoeselt

Petrus Vanlessen, restaurateur van schilderijen

Een uitzonderlijk beroep in de zorg voor ons cultureel erfgoed is het conserveren en restaureren van schilderijen. Op zoek naar een professionele restaurateur in Haspengouw komen we bij Petrus Vanlessen terecht. Hij woont en werkt in het dorp Alt-Hoeselt, in het grootouderlijk huis dat hij onherkenbaar heeft gerenoveerd tot een hippe, hedendaagse woning.

Petrus, vanwaar komt de liefde voor het vak?

Ik ben groot geworden tussen de kunst. Mijn grootvader Lode was een begaafd landschapsschilder en mijn vader Gido was leraar in de plastische kunsten in Munsterbilzen. Als hedendaags kunstenaar maakte hij in zijn beginperiode zeer gedetailleerde schilderijen met het spuitpistool. Van hem erfde ik ongetwijfeld de minutieuze aandacht voor het detail, die zo noodzakelijk is bij het restaureren.

Toen ik twaalf was, zag ik op tv een reportage over het restaureren van een schilderij. Ik was meteen door de microbe gebeten. Mijn toekomst-droom lag vast: ik wou en zou restaurateur worden!

Liefde op het eerste gezicht:

maar hoe heb je die liefde waargemaakt?

Na twee moeizame jaren op de humaniora mocht ik met de volle steun van mijn ouders naar de provinciale kunstschool in Hasselt. Voor mij ging de vrije wereld open. Voor ik mij in de opleiding restauratie in Antwerpen kon inschrijven, moest ik eerst hoger kunstonderwijs doen. Ik koos voor monumentale kunst en multimedia bij Jos Jans. Zo ontdekte ik vele vormen van de hedendaagse kunst.

Van de vrije kunst naar het restauratieambacht: dat moet toch een hele aanpassing zijn?

Inderdaad, de restauratieopleiding in Antwerpen was zwaar: een strenge voorselectie, een gedisciplineerde dagtaak van 8 tot 18 uur, lang en eentonig werk bij het schilderen van kopieën. Na het eerste jaar had ik welgeteld drie schilderijen gekopieerd!

Kan je het restaureren combineren met hedendaagse kunst?

Neen, dat is voor mij helaas nog onmogelijk. Ik kan niet 'switchen' tussen beide.

Als ik restaureer, moet ik helemaal in het schilderij kruipen, mezelf honderd procent wegcijferen en ten dienste staan van het kunstwerk.

Dat vergt een grote concentratie. Een goede afwisseling voor mij is het lesgeven: eerst enkele jaren aan de restauratieopleiding in Antwerpen, nu dichterbij huis aan de academie van Bilzen en in de secundaire school van Munsterbilzen. Dat vaste onderwijsinkomen geeft mij de nodige onafhankelijkheid om in vrijheid rustig te kunnen restaureren, zonder commerciële tijdsdruk.

Wat restaureer je?

Alleen schilderijen, geen beelden, noch prenten. Ieder heeft zijn specialiteit. Ook een schilderij op karton laat ik aan de papierrestaurateur over. Ik restaureer enkel schilderijen op doek, hout of koper, dus ook geen muurschilderingen en geen iconen. Meestal restaureer ik klassieke schilderijen, vaak religieus geïnspireerd: zo was ik jarenlang bezig voor de Sint-Janskerk van Mechelen en vaak ook voor Haspengouwse kerken. Eén keer heb ik een conservatie-interventie van een hedendaags schilderij mogen uitvoeren. Door het gebruik van niet altijd even kwaliteitsvolle schildermaterialen zal het restaureren van hedendaagse kunst in de toekomst bijzonder moeilijk worden. Voor klassieke schilderijen zijn de oude schildermaterialen en ook de effecten van de nieuwe restauratietechnieken op lange termijn bekend.

Hoe verloopt zo'n restauratie?

Wat komt daar bij kijken?

Het allerbelangrijkste is het onderzoek. Dat is een opdracht apart: het onderzoeken van de veroudering, eventueel op een kleine proefplaats de oude vernis wegnemen, beschadigingen vaststellen. Wanneer er lacunes zijn, ga ik op zoek naar gelijkenissen: bijvoorbeeld naar gelijkaardige resterende delen op het schilderij. Voor verdwenen figuratieve fragmenten zoek ik naar foto's van voor de beschadigingen of naar gelijkaardige schilderijen van dezelfde kunstenaar. Boeiend aan het vooronderzoek is het interdisciplinair zoeken en samenwerken. Voor het herkennen en aanvullen van wapenschilden en voor het herkennen van paneelkenmerken (de stempel van de paneelmaker) doe ik een beroep op andere specialisten. Na een grondige analyse van de problemen stel ik verschillende opties en oplossingen voor. De keuze is aan de eigenaar, aan de subsidiegever en ook aan de eigenlijke restaurateur. Alles gebeurt onder toezicht van de erfgoedconsulenten-interieur van het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Hoe verloopt het restaureren zelf?

Eigenlijk moet je een onderscheid maken tussen *conserveren* en *restaureren*.

Conserveren is het bewaren in de huidige toestand, de restanten voor de nabije toekomst vrijwaren. In principe wordt een schilderij tijdens een conservatiebehandeling enkel en alleen behandeld om het verder verval tegen te gaan. De oude, vergeelde vernislaag verwijderen, een nieuwe vernislaag aanbrengen, een schilderdoek bijspannen of opnieuw opspannen, een houten paneel behandelen ...

Alles hangt af van het schilderij zelf.

Restaureren kan je gelijkstellen aan een doorgedreven conservatiebehandeling. Dit is in principe enkel en alleen nodig om de volledige 'leesbaarheid' te herstellen en voor de kunstzinnige ervaring van het schilderij. Eerder aangebrachte overschilderingen en oude restauraties worden verwijderd en storende lacunes worden opnieuw aangevuld, altijd met respect voor het origineel.

Vaak moeten we oude ingrepen verbeteren want vroeger had men niet altijd de juiste middelen en voor-kennis en schilderde men naar eigen goeddunken bij.

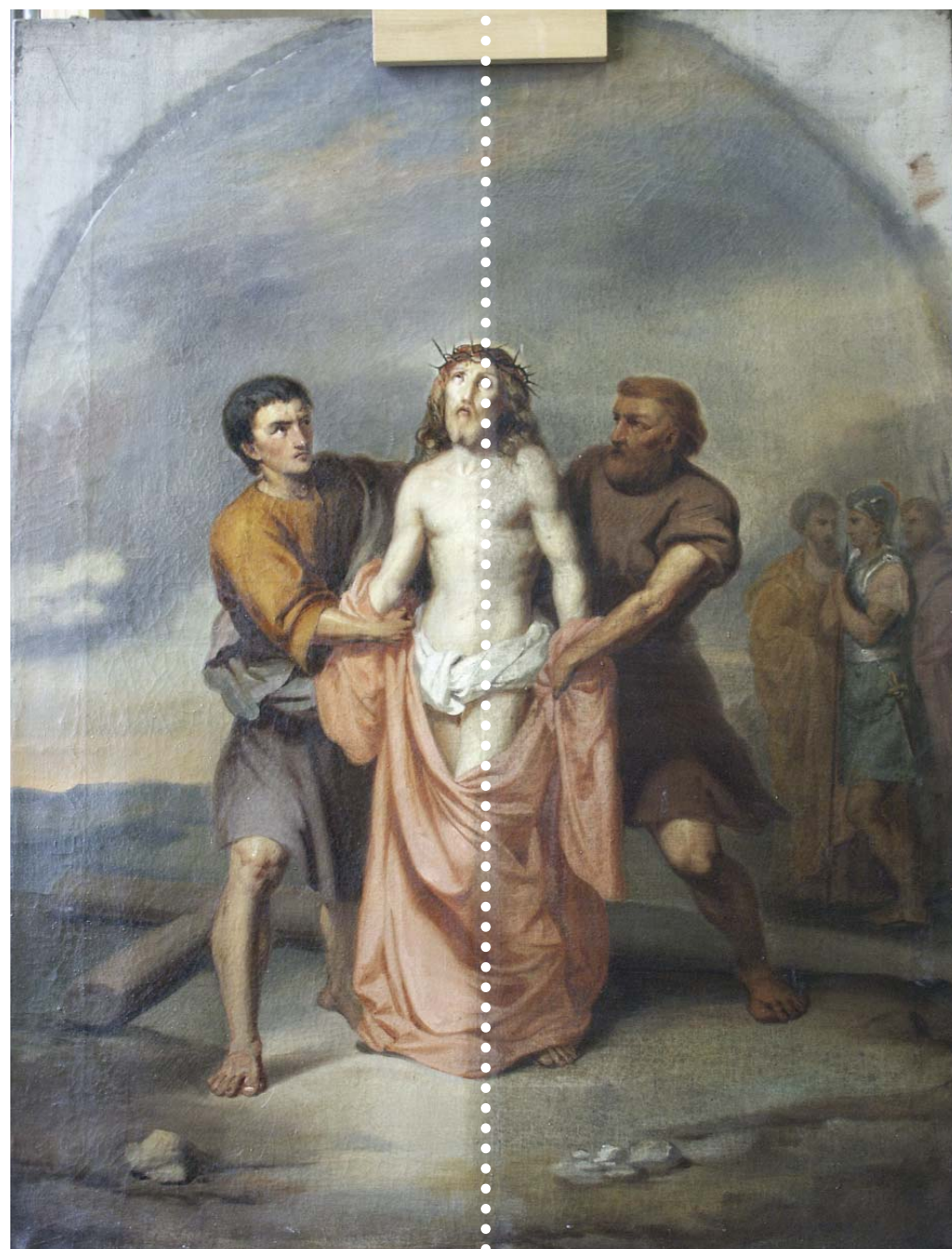

Misschien zal men dat in de toekomst ook met jouw restauraties doen?

Juist, daarom werken wij steeds omkeerbaar of 'reversibel'. Wij gebruiken materialen die makkelijk kunnen weggenomen worden. Eerst de losgekomen, oorspronkelijke verf waar nodig opnieuw fixeren of vastleggen om zo het origineel te conserveren. Daarover komt een bescherm laag of tussenvernis die als buffer het origineel van de toevoeging scheidt en dan pas werken we aanvullend. Terwijl een gewone schilder zijn olie- of acrylverf op het palet mengt, mengen wij als het ware op het doek. We mengen pigmenten wel onderling met bindmiddel maar schuiven verschillende kleur laagjes over elkaar totdat we optisch het gewenste kleureffect krijgen. Dat is vergelijkbaar met de 'tratechiotechniek'.

NA

VOOR

Tongeren digitaliseert zijn erfgoed

Blijft zo'n restauratie nog zichtbaar of niet?

Op gewone gezichtsafstand zal je de restauratie niet zien. Kom je dichterbij, dan kan je met een geoefend oog de restauratie herkennen. De restaurateur streeft naar een evenwicht tussen het doel om het schilderij terug leesbaar te maken en het principe om zo weinig mogelijk toe te voegen of te herstellen.

Petrus, ontvang je ook bezoek in je atelier?

Ik heb graag dat de opdrachtgevers de restauratie tijdens het verloop komen bekijken. Het is uiteindelijk 'hun' schilderij en geld. Iedereen is nieuwsgierig naar wat er vanonder de vervuilde vernis te voorschijn komt en hoe wij het schilderij opnieuw tot leven brengen.

Heel plezierig zijn de bezoeken van de schoolkinderen.

Klasjes uit het dorp hier en ook het klasje van mijn echtgenote die in de Freinetschool van Brustem onderwijzeres is, kwamen al eens op bezoek. Zalig, de nieuwsgierigheid van die kinderen.

Het thema van Erfgoeddag 2013 is 'Stop de Tijd'. Zie je daar wat in?

Dat is wat wij restaurateurs doen: de tijd stoppen. Veroudering van een schilderij tegengaan, het schilderij opnieuw zichtbaar en voelbaar maken voor de mensen. De tijd stopzetten maar ook ... het schilderij een nieuwe toekomst geven. En ja, 21 april 2013 staat reeds in mijn agenda genoteerd om mee te werken aan Erfgoeddag in Hoeselt en om bezoekers uitleg te geven. Wij restaurateurs mogen ons zeker niet opsluiten in de verleden tijd en in ons atelier.

Zorg dragen voor je schilderij: enkele tips van Petrus

- Hang een schilderij nooit in direct zonlicht want dan zal het verkleuren.
- Hang een schilderij nooit boven een verwarming.
- Meest schadelijk is de vochtigheid en vooral de snelle wisseling van vochtigheid en temperatuur (constante vochtigheid zoals in de onverwarmde kerken vroeger was niet zo erg).
- De kader afstoffen met een plumeau, (hou het stof weg!), het schilderij zelf zo weinig mogelijk aanraken.
- Schoonmaken? Zeker niet met een aardappel: je schilderij zal aanvankelijk wel mooi ogen, maar na enkele jaren met problemen tot gevolg. Aardappelzetmeel tast op termijn de vernislaag aan en het schilderij vertoont dan schimmelaantasting.

De Postrijder

In 1854 verscheen in Tongeren voor de eerste keer de krant *De Postrijder*, begonnen als weekblad, maar uitgegroeid tot een krant die elke dinsdag, donderdag en zaterdag verscheen. In 1939 werd de publicatie van de krant stopgezet omwille van de oorlogsomstandigheden. In 2004, met de viering van 150 jaar Postrijder, besloten de vzw Erfgoedcel Tongeren en het stadsarchief om deze historische krant te ontsluiten via de website van het stadsarchief. Alle kranten zijn ondertussen gedigitaliseerd zodat je deze krant zowel in het stadsarchief als thuis kunt raadplegen.

Onze oude kranten weerspiegelen niet enkel de internationale, nationale en lokale gebeurtenissen die plaatsvonden. Ze geven ook een beeld van de plaatselijke middenstand in die periode, de evenementen die plaatsvonden en *faits divers* die deel uitmaakten van het leven in Tongeren. Deze digitale uitgave van De Postrijder is niet enkel bedoeld om een bloemlezing te geven van de soorten artikels die te vinden waren in deze krant. Ze moet de Tongenaar veeleer opnieuw in contact brengen met een stukje verleden dat zelden bekend is: het perserfgoed. Deze dode letters tonen het leven zoals onze voorouders en onze stad het meemaakten: de start van de industriële revolutie die onze samenleving volledig veranderde, de beide wereldoorlogen, de invloed van uitvindingen ... Op die manier vormen deze historische kranten een uniek tijdvenster geschreven op het moment dat het gebeurde.

Collectie Christiaens

In 2012 werd besloten om zo'n 1500 plannen van de collectie Christiaens te digitaliseren. Mathieu Christiaens was een Tongers architect die leefde van 1865 tot en met 1934. Zijn oeuvre bestaat onder andere uit plannen van kerken, pastorieën en scholen. Daarnaast is hij de ontwerper van een reeks burgerwoningen en werkmanshuizen. Hij restaureerde en vergrootte tal van kerken en

Een bezoeker van het stadsarchief en gebruiker van De Postrijder online getuigt: 'Ik kom geregeld in het stadsarchief van Tongeren om in verschillende archieven opzoeken te doen. Geregeld kijk ik ook in de online versie van De Postrijder om mijn gegevens verder aan te vullen of om te zien hoe de pers over een bepaald evenement berichtte. De krant is zeer gemakkelijk te raadplegen. Ook van thuis uit kan ik deze krant bekijken dus hoeft ik niet elke keer naar het archief te gaan. Ik vind het een prachtig initiatief!'

een aantal kastelen. Vanaf 1905 was hij ook directeur van de Tongerse tekenacademie. Anderzijds bevinden zich in het archief meer dan 400 historische plannen van Tongeren en omgeving. Al deze plannen worden bewaard in het Tongerse stadsarchief. Een groot aantal plannen uit het stadsarchief stammen uit de 19de eeuw maar ook van vroeger en kunnen bijgevolg zeer delicaat en fragiel zijn. Om ze in hun huidige toestand te kunnen bewaren, is digitalisering dan ook de ideale oplossing. In samenwerking met de vzw Erfgoedcel Tongeren zullen deze plannen worden gedigitaliseerd, zodat ze enerzijds bewaard worden en anderzijds op een gemakkelijke manier geraadpleegd kunnen worden. De firma X-cago, die onder andere het stadsarchief van Amsterdam digitaliseerde, voert dit werk uit. Deze plannen zullen op termijn dus ook raadpleegbaar zijn in het stadsarchief.

RESTAURATIEATELIER RESCON
Petrus Vanlessen
Nieuwe Baan 59, 3730 Hoeselt
012-21 06 36
0486-24 03 73
<http://users.telenet.be/rescon/restaurator.htm>

STADSARCHIEF TONGEREN
Maarstrichterstraat 10, 3700 Tongeren
012-80 00 91
stadsarchieft@stadstongeren.be
www.stadsarchieftongeren.be

10 jaar Heemkunde Nieuwerkerken

De vereniging *Heemkunde Nieuwerkerken* bestaat 10 jaar, maar in Nieuwerkerken wordt al sinds 1872 aan heemkunde gedaan. Toen schreef onderwijzer Gerard Joris *De geschiedenis van Nieuwerkerken*. Later, in de jaren '70, was er Mathieu Vanbergen die door zijn belangstelling voor mondelinge geschiedschrijving veel plaatselijke feiten en gegevens vastlegde. Nog later, in de jaren '90, publiceerde Jef Bonneux uit Kozen tientallen bijdragen over zijn dorp en zijn inwoners.

In 2002 werd Heemkunde Nieuwerkerken door André Schiffeleers boven de doopvont gehouden. Als voorzitter werd hij later opgevolgd door rijksarchivaris Rombout Nijssen, daarna door Eddy Cox, de huidige voorzitter. Met hem hadden we volgend gesprek.

Eddy, waarom doen jullie aan heemkunde?

Wat is jullie drijfveer?

Wij hopen vooral de jeugd een geheugen en historisch besef mee te geven. De kennis van het verleden is onmisbaar om het heden beter te begrijpen en om naar een betere toekomst te streven. Hieraan mogen deelnemen is in de eerste plaats een persoonlijke verrijking. Maar het is meer dan een individuele hobby, want het samenwerkingsverband van Heemkunde Nieuwerkerken komt de gemeente ten goede.

Wat is het doel van jullie heemkundige kring?

Wat houdt jullie bezig?

Onze belangstelling gaat uit naar de geschiedenis en het erfgoed van de kerkdorpen Binderveld, Wijer, Kozen en Nieuwerkerken. Meer nog dan louter geschiedenis zijn aspecten als architectuur en wooncultuur, volksgebruiken, folklore en dialecten belangrijk. Die aspecten zijn meestal de onderwerpen van onze tentoonstellingen en publicaties.

Hebben jullie vaste activiteiten?

Ja zeker, dat zijn de Erfgoeddag en de Open Monumentendag. Zij krijgen jaarlijks hun lokale invulling met tentoonstellingen en publicaties die steeds beschikbaar blijven.

Wat is volgens jou beduidend erfgoed in Nieuwerkerken?

Meest opvallend en ook het oudst zijn de kastelen in Binderveld, Wijer en Nieuwerkerken. Heel bijzonder

zijn de talrijke vakwerkhuisen en ook de typische norbertijnenpastorij in Kozen. Daarnaast hebben we heel wat cultureel erfgoed: goed bewaarde parochie- en gemeentearchieven, een archief van mondelinge getuigenissen en talrijke verzamelingen en verhalen. Het vertellen van die verhalen is uiterst belangrijk erfgoed.

Heemkunde Nieuwerkerken bestaat nu tien jaar. Hebben jullie dat gevierd? En wat zijn jullie belangrijkste realisaties in die voorbije tien jaar?

Op 13 januari 2012 werden we door het gemeentebestuur in de bloemetjes gezet voor ons tienjarig bestaan. Eén van onze mooiste prestaties is de uitgave van drie postzegels rond het thema *Onze helden uit WO II*. Verder vroegen het gemeentebestuur en de cultuurraad ons advies bij de naamgeving van twee nieuwe wegen in het centrum van Nieuwerkerken: de *Vlemingstraat* en de *Pater Cuypersstraat*. Daar zijn we toch wel fier op! Bij deze wil ik dan ook graag onze vlotte en gewaardeerde samenwerking met de cultuurraad en het gemeentebestuur benadrukken.

HEEMKUNDE NIEUWERKERKEN
 Berkenstraat 22, 3850 Nieuwerkerken
 0499-73 56 74
 heemkunde.nwk@telenet.be
 www.heemkunde-nieuwerkerken.be

De jongste heemkundige van Limburg? Kenny Peumans uit Membruggen

Kenny, kun jij je even voorstellen?

Ik ben 22 jaar, geboren in Tongeren en woon al heel mijn leven in het dorpje Membruggen, deelgemeente van Riemst. Ik studeer Toerisme en Recreatiemanagement aan de XIOS Hogeschool in Hasselt waar ik nu mijn laatste jaar doe. Buiten de gewone bezigheden van een jongen van 22 zoals voetballen, festivals bezoeken en reizen, heb ik ook een grote interesse voor geschiedenis en erfgoed.

Hoe is dat begonnen?

Reeds als kind smeekte ik mijn ouders om een museum of tentoonstelling te bezoeken. Van thuis uit heb ik veel verhalen meegekregen over het verleden, hetzij over familie, hetzij over de omgeving. Door deze verhalen was ik steeds geboeid en wilde ik alles tot op het bot uitzoeken. Hierdoor is mijn interesse voor geschiedenis ontstaan.

De stap naar de Historische Kring van Membruggen was dan rap gezet?

Die interesse leidde me naar een tentoonstelling van de Historische Kring van Membruggen. Samen met mijn vriendin, die dezelfde passie deelt, bezochten we de tentoonstelling *De jongens van Membruggen in den Grooten Oorlog '14-'18*. Enkele maanden later volgde dezelfde tentoonstelling in het kader van de Erfgoeddag, dit keer onder het thema 'Helden'. Deze keer ging ik kijken met een klasgenoot. De leden van de kring waren zeer gecharmeerd door ons bezoek, vooral door het feit dat ook jonge mensen geboeid kunnen zijn door zulke onderwerpen. Het was dan ook op de Erfgoeddag dat ik een aanbod kreeg van voorzitter Marcel Daerden om lid te worden van de Historische Kring. Veel bedenktijd had ik niet nodig, ik kreeg de kans om van een sterke interesse een echte hobby te maken.

Als jonge knaap tussen heemkundige senioren?

In mei 2012 ging ik naar mijn eerste vergadering. De ontvangst was hartelijk en de sfeer zeer gemoeidelijk. Ondanks het aanzienlijke leeftijdsverschil voelde ik mij zeer op mijn gemak. Het feit dat we allemaal op dezelfde golflengte zitten wat betreft erfgoed, zit daar voor veel tussen.

In Membruggen is de Historische

Kring al een dertigtal jaren actief, zij het met flinke tussenpozen.

Ondanks de beperkte samenstelling

van de kring, werden al meerdere mooie tentoonstellingen georganiseerd over het onderwijs, de

geschiedenis van Membruggen en vorig jaar in november over de oud-

strijders van de Eerste Wereld-

oorlog. Deze laatste tentoonstelling leverde nóg iets op: uitbreiding met

waarschijnlijk het jongste lid van een heemkring in heel Limburg:

Kenny Peumans.

Dankzij GOGRI leeft dorpsgeschiedenis in Riemst

Deze maand viert het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap Riemst (GOGRI) zijn tienjarig bestaan.

Voorzitter Ludo Melard kijkt met veel voldoening terug op de verwezenlijkingen van het voorbije decennium.

‘Door een gestructureerde werking is Riemst een beetje een uitzondering’, zegt hij.

Welke reacties kreeg je uit je omgeving?

Ik kreeg voornamelijk positieve reacties toen ze vernamen dat ik bij een heemkundige kring terechtgekomen was. Ze waren allemaal van mening dat ik niet moest twijfelen. Die kans heb ik dan ook met beide handen gegrepen, ondanks het feit dat ik nog studeer.

Moeilijk te combineren?

De leden van de kring houden rekening met het feit dat ik student ben, voor hen gaat mijn studie nog altijd voor. Diezelfde mening ben ik ook toegedaan maar ik probeer zo goed als ik kan mijn steentje bij te dragen.

Waar gaat jouw belangstelling het meest naartoe in onze geschiedenis?

Ikzelf ben enorm geboeid door de Tweede Wereldoorlog. Dit resulteerde in een klein project voor de Historische Kring. Ik hielp een vriend met zijn blog over vergeten oorlogsmonumentjes uit zowel Belgisch als Nederlands Limburg waar sterke verhalen achter zitten. Ik vertelde hem ook over Roger Martens, een verzetsstrijder uit Membruggen die tijdens de oorlog op een tragische manier het leven liet. Dankzij de kring en eigen opzoekingswerk kregen we een mooi verhaal. De huidige projecten binnen de kring zijn enkele artikels voor onder meer Heemkunde Limburg en de feesteditie van het extra nummer van GOGRI. Daarnaast maken we ook werk van een publicatie over de succesvolle tentoonstelling over de jongens uit de ‘Grooten Oorlog’.

Wat is eigenlijk jouw motief?

Voor mij persoonlijk is erfgoed een belangrijk deel van de samenleving. Erfgoed bepaalt in grote mate de identiteit van een dorp, gemeente of stad. Het is dan ook van primordiaal belang dat dit in stand gehouden wordt. Hiervoor zijn jonge mensen nodig. Daarom hoop ik ook dat velen mijn voorbeeld zullen volgen.

HISTORISCHE KRING MEMBRUGGEN
Voorzitter Marcel Daerden
marcel.daerden@telenet.be

GOGRI is het overkoepelende orgaan van alle heem- en geschiedkundige kringen van Riemst. De start van het genootschap vond in oktober 2002 plaats, maar de officiële viering van het tienjarig bestaan staat pas geprogrammeerd op 23 november. ‘Door de drukte van de voorbije gemeenteraadsverkiezingen leek het ons beter de viering even uit te stellen’, lacht geboren en getogen Millenaar Ludo Melard.

Hoe kwam GOGRI tot stand?

Rond 2000 daalde in Riemst het ledenaantal van verscheidene heemkundige kringen. De vraag was hoe we dat probleem konden oplossen. Ik zat samen met toenmalig burgemeester Jan Peumans, schepen van Heemkunde Ivo Thys en gemeentesecretaris Guido Vrijens. Tijdens die bijeenkomst ontstond het idee om een ondersteunende vereniging op te richten.

GOGRI functioneert nu al tien jaar als overkoepelend orgaan van alle kerkdorpen in Riemst en werd een adviesraad van de gemeente.

Iedere deelgemeente telt minstens twee vertegenwoordigers en in het bestuur zitten 25 mensen. We organiseren lezingen, brengen bezoeken in en buiten Riemst en zetten geregeld activiteiten per dorp op de kalender. Soms is er ook een tentoonstelling, zoals die over de *Slag van Lafelt*. We bereiken ons publiek via ons viermaandelijks tijdschrift, de website en het gemeentelijke infoblad.

Hoeveel verenigingen telt GOGRI?

Tien. De kring in Vlijtingen en die in Membruggen zijn de recentste. Die van Kanne, Val-Meer, Zichen-Zussen-Bolder en Millen bestaan al langer. In Vroenhoven, Herderen, Genoelselderen en Riemst is het ledenaantal beperkt tot drie personen.

Waar komen jullie samen?

Sinds 2009 is het RADOC, dat staat voor Riems-ter Archief en Documentatie Centrum, onze

thuisbasis. De lokalen bevinden zich in de kelders van de bibliotheek in Riemst, die enkele jaren geleden werd vernieuwd. Alle archieven van de vroegere autonome gemeenten bevinden zich hier. We beschikken ook over enkele belangrijke schenkingen van Piet Peumans, de vader van Jan. We zijn hem grote dank verschuldigd. De meeste mensen komen naar het RADOC voor familie- of gemeentezaken. Studenten zoeken ook informatie voor hun thesis.

Ben je altijd geïnteresseerd geweest in de dorpsgeschiedenis?

Mijn interesse dateert van mijn studentenperiode. In Gent volgde ik de opleiding Aardrijkskundige Wetenschappen. Dat ging heel vlot. Een jonge prof, Adriaan Verhulst, deed een oproep om een facultatieve cursus historische geografie te volgen. Dat vak ging over landschapsgeschiedenis. Ik was zeer geboeid en kwam na een aantal jaren terecht in de geschiedkundige kring van Millen. Daar ben ik meer dan veertig jaar lid van.

Vrees je niet voor het voortbestaan van GOGRI door de leeftijd van de leden?

Neen. Het grootste gedeelte bestaat inderdaad uit gepensioneerden, maar er zijn ook jongere leden die nog een job hebben. *De Millerse Gazet* is een mooi voorbeeld. Die verschijnt viermaal per jaar in boekvorm en wordt samengesteld door een jonge ploeg. Alle verenigingen uit Millen kunnen hun mening hierin kwijt. De weduwe van stichter Guy Peters deed trouwens enkele belangrijke schenkingen aan ons archief. Ook het Rijksarchief Maastricht bezorgde ons vijftig meter boeken en tijdschriften. Het duurt meer dan een half jaar om al die info op computer te zetten. Alles wat in onze kelders staat, is digitaal gearchiveerd.

Is er sprake van concurrentie met andere verenigingen?

Absoluut niet. Buiten Riemst zijn er contacten met andere heem- en geschiedkundige kringen in Bilzen, Hoeselt, Tongeren, Veldwezelt, Lanaken en Maastricht. Rombout Nijssen, rijksarchivaris in Hasselt, biedt een degelijke ondersteuning.

Wij mogen een beroep doen op zijn ervaring en expertise en hij geeft ieder jaar een lezing over een historisch onderwerp. Riemst heeft een deeltijdse archivaris, maar in de toekomst komt er wellicht iemand fulltime in dienst. Dat is een goede zaak. Heemkundige kringen zijn doorgaans stadsgebonden. Vanuit dat oogpunt is Riemst een uitzondering.

Het is de verdienste van GOGRI dat er in ieder kerkdorp iemand zich bezighoudt met de plaatselijke geschiedenis.

GOGRI zorgt ervoor dat alle geschreven bronnen bewaard blijven voor het nageslacht. Vaak is dat verleden erg interessant, maar niet iedereen is zich daarvan bewust. Daarom is het belangrijk dat wij activiteiten blijven organiseren, want alleen op die manier kunnen we het historisch besef van de bevolking doen groeien.

Op vrijdag 23 november viert GOGRI zijn tienjarig bestaan. Dat gebeurt in de kelder van de bibliotheek. José Cajot uit Zichen-Zussen-Bolder brengt een lezing over de dialecten in Riemst. Alle info vind je op de website van GOGRI.

GOGRI
info@gogri.be
www.gogri.be

Stroop en fruit leren en beleven in Borgloon

In 2005 kocht de stad Borgloon de stroopfabriek van de familie Wynants met als doel deze oude industriële site te herwaarderen en een regionale uitstraling te geven. Drie opdrachten werden vooropgesteld:

- de restauratie van de in 1999 beschermde fabriek
- de opwaardering van de stationsbuurt
- de realisatie van een fruitbelevingscentrum in de voormalige fabrieksgebouwen

Hoe ver staat de stad in deze opdracht? En wat is de rol van het Centrum Agrarische Geschiedenis hierin?

In 2006 won de stroopfabriek de tv-wedstrijd *Monumentenstrijd*.

Met het prijzengeld kon het Borgloonse stadsbestuur het fabrieksplein heraanleggen en de restauratiewerken uitvoeren aan enkele daken en de schouw van de fabriek om hun instandhouding te verzekeren. Einde 2010 zocht de stad een wetenschappelijke partner en vond die in het Leuvense *Centrum Agrarische Geschiedenis* (CAG). Dit expertisecentrum bestudeert en ontsluit in samenwerking met externe partners de geschiedenis en het erfgoed van landbouw, platteland en voeding vanaf 1750 tot vandaag.

In een eerste fase - januari tot en met juli 2011 - stond CAG in voor de inventarisatie van de collectie van het Fruitstreekmuseum en werkte het een plan van aanpak uit voor een publieksontsluiting van het fruiterfgoed in het algemeen en deze collectie in het bijzonder.

Het Fruitstreekmuseum met als oud-conservator en drijvende kracht Willy Vandormael, stelt tot op de

dag van vandaag zijn collectie over de fruitsector tentoon in de abdijsite van Colen te Borgloon. Het bewaart echter ook niet-publieke verzamelingen op andere plaatsen: in een varkensstal in Colen, in garages op het terrein van de stroopfabriek en in een tweede ruimte naast de permanente tentoonstelling. De collectie van het Fruitstreekmuseum is bijzonder omwille van haar grootte, het bezit van unieke objecten en haar thematiek.

Als we kijken naar andere publieke collecties over fruit in Vlaanderen en België, blijkt dat het Fruitstreekmuseum veruit de meest omvangrijke verzameling objecten bezit die een coherent beeld schetst van de fruitteeltsector tot de jaren 1960.

Enkele waardevolle objecten zijn bijvoorbeeld een lokaal gebouwde sproeiwagen van omstreeks 1940, een houten sorteermachine van het merk Wovebi uit 1945, een veilingklok van de Veiling Borgloon (1ste helft 20ste eeuw), veilingbanken van de Fruitcentrale van Sint-Truiden (1ste helft 20ste eeuw), een credenskast (15de-16de eeuw) en allerhande authentiek sproei-, snoei- en verpakkingsmateriaal.

Het CAG inventariseerde en fotografeerde alle objecten van het museum. Deze gegevens zullen op termijn publiekelijk worden ontsloten via de erfgoedbanken www.virtueleland.be en Erfgoedplus.be.

Met een in 2011 door Toerisme Vlaanderen toegekende premie voorziet de stad de uitbouw van een toeristisch onthaal en de ontsluiting van de stroopstokerij voor bezoekers. Voorlopig is een kleine

ruimte vooraan op het stationsplein hiertoe in gebruik genomen. In april 2012 kende de Vlaamse overheid het Borgloonse stadsbestuur een subsidie toe die is bestemd voor de tweede restauratiefase en herbestemming van de stroopfabriek als fruitbelevingscentrum.

De tweede opdracht van CAG - juli tot en met december 2012 - bestaat erin de stad Borgloon bij te staan in de verdere conceptuele uitwerking van het fruitbelevingscentrum en hen verhalen, inhouden, beelden en objecten voor de permanente opstelling aan te reiken. Voorts staat CAG in deze fase in voor

FRUITSTREEKMUSEUM VZW
Abdij Mariënlof
Colenstraat 1, 3840 Borgloon
012-74 72 44
fruitstreekmuseum.vzw@pandora.be
www.vzw-fruitstreekmuseum.be

CENTRUM AGRARISCHE GESCHIEDENIS
Atrechtcollege
Naamsestraat 63, 3000 Leuven
016-32 35 25
krista.caimo@cagnet.be
www.cagnet.be

Zorg voor het religieus erfgoed ... een werk van lange adem

Kerkfabriek Sint-Stefanus Hoeselt

De kerkfabriek Sint-Stefanus in Hoeselt heeft een rijk gedocumenteerde en vlot bruikbare website. De bedoeling van de website is om de bewoners van Hoeselt zo goed mogelijk te informeren over de eeuwenoude geschiedenis van de parochie en over de bouwgeschiedenis van de kerk. De website staat verder duidelijk in het teken van de grote restauratiewerken aan het gebouw, het interieur en het roerend erfgoed, die vanaf 2006 zijn gebeurd en die stilaan op hun einde lopen. Hiermee wou de kerkraad grote sponsors en kleine donateurs sensibiliseren om de zware investering financieel te steunen.

Een klein begin ... met grote gevolgen

Volgens Ludo Jehaes, voorzitter van de kerkfabriek, is die totale restauratie klein begonnen: in 2000 wou de kerkraad het orgel laten restaureren. Zonder aanpassing van de kerkverwarming zou een orgel-restauratie echter nutteloos zijn en ook niet gesubsidieerd worden. De heteluchtverwarming moest plaats ruimen voor vloerverwarming. Sneller gezegd dan gedaan!

Na rijp beraad besefte de kerkfabriek dat grote en cruciale herstellingen aan de hele kerk zich op korte termijn opdrongen: eigenlijk diende eerst het gebouw gerestaureerd te worden en pas nadien het orgel. Op hun vraag werd de Stefanuskerk in 2000 door toenmalig minister Johan Sauwens als monument geklasseerd en beschermd. Daardoor kon de restauratie voor 90% gesubsidieerd worden: 60% door de Vlaamse overheid, 20% door de provincie Limburg en 10% door de gemeente. Na een verplicht onderzoek door Monumentenwacht Limburg werd een masterplan met verschillende restauratiefases opgesteld. Architect de Schaetzen kreeg de opdracht toegewezen om een restauratiedossier samen te stellen en de werken op te volgen.

De kostprijs voor de renovatie van het kerkgebouw, verwarming, verlichting en schildering, die samen bijna twee jaar duurde, bedroeg 1.054.591 euro, erelonen inbegrepen.

Waardevolle beelden en schilderijen aan de beurt

Het *Sint-Stefanusbeeld* (17de eeuw, gepolychromeerd hout), de *engel met bazuin* (18de eeuw), het grote altaarschilderij *marteldood van Sint-Stefanus* (1879, Peerse schilder Louis Hendrix), het schilderij *kruisafneming van Christus* (17de eeuw, onbekende schilder uit de omgeving van Rubens) en het schilderij *steniging van Sint-Stefanus* (1713, Jean Destixhe) werden de voorbije jaren door verschillende restauratie-ateliers onder handen genomen. Ondertussen zijn in 2011-2012 ook de drie altaren fraai gerestaureerd en oogt de kerk fonkelnieuw.

Terug naar het begin: de orgelrestauratie! Het prijskaartje zou ondertussen oplopen tot 400.000 euro. Gezien het beperkte gebruik van het orgel vond de kerkraad dit ongepast.

Men besloot een nieuwe piste te bewandelen: voor één tiende van de prijs kwam er een digitaal orgel dat door sampling de registers en de klank van het oude orgel volledig heeft overgenomen.

Met extra sponsoring kon men in de oude orgelkast niet minder dan 26 geluidsboxen plaatsen.

Nevenbestemming van de Sint-Stefanuskerk

Sint-Stefanus is zowat de hoofdkerk van de parochiefederatie Hoeselt en zal dus zeker niet gesloten worden.

Toen er nog geen sprake was van de herbestemming van kerken was de kerkraad al actief bezig met een functieverbreiding.

Bij de renovatie van de kerk werden in een zijportaal een receptiekeuken en toiletten ingericht in functie van concerten, lezingen of pastorale activiteiten. Heel fraai is de winterkapel uit 1985. Daartoe werd een zijbeuk over een halve lengte met glazen pane-

len afgesloten en voorzien van aparte verwarming. Die ingreep stoort geenszins het ruime, lichtrijke kerkinterieur. In deze zijkapel is ook ruimte voor kleine vergaderingen en binnenkort ook voor de kindernevendiensten tijdens de eucharistieviering. Hier kunnen andere kerkfabrieken inspiratie komen putten voor de herinrichting en het multifunctioneel maken van hun kerkruimte!

Open Kerk en gastvrij, maar voorzichtig

Sinds de lente 2012 is de Sint-Stefanuskerk toegesloten bij de Stichting Open Kerken. Banners en herkenningsplakkaat nodigen toeristen uit om de kerk te bezoeken. Steeds klinkt er rustige muziek. Aan de inkom ligt een rijk gedocumenteerd lees- en kijkboek over de geschiedenis van de Sint-Stefanusparochie en van de dorpskerk, geschreven door Piet Thoelen van de Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep. De kerkvergrotingen van 1896 en van 1931 komen ook aan bod evenals de herstellingswerken en aankopen van 1932 tot 1997.

In het gastenboek lezen we lovende woorden van bezoekers, zelfs uit Maastricht en Amsterdam.

Vermeldenswaard: aan de ingang van de winterkapel staan in een beveiligde glazen kooi prachtig zilverwerk en een gerestaureerd engelenbeeld met bazuin tentoongesteld. 'Ons schatkamertje', zegt voorzitter Ludo terecht fier. Regelmatig verandert de opstelling en naast deze vitrine ligt op een staander een overzichtelijke map met kunsthistorische informatie over elk tentoongesteld kleinood. Toonkast, beelden, schilderijen en kerkruimte zijn met videocamera's beveiligd. Zoals het hoort volgens de privacywet is deze camerabewaking aan de toegangen van de kerk duidelijk aangekondigd. De offerblok is extra beveiligd en er hangt een fotootje bij van een dief (maar voor het publiek is hij onherkenbaar gemaakt).

Een actieve kerkfabriek!

Ludo Jehaes benadrukt dat het resultaat het werk is van de hele ploeg, die buiten het kerkgebeuren ook een hechte vriendengroep vormt en die jaarlijks een meerdaagse uitstap organiseert. Op hun to-do-lijstje staan nog drie plannen: de restauratie van enkele heiligenbeelden, een nieuwe onthaalstand van Open Kerken én ... een nieuwe website. Sinds de feestelijke heropening van de parochiekerk in 2008 is de website helaas niet meer aangevuld.

Nu de restauratiezorgen achter de rug zijn, is het hoog tijd voor de professionele opmaak van een nieuwe website, die later makkelijk kan aangevuld worden. Daarvoor doet de kerkfabriek een beroep doen op het nieuwe subsidiereglement voor erfgoed-initiatieven van Erfgoed Haspengouw.

KERKFABRIEK SINT-STEFANUS HOEELT

Ludo Jehaes

Rode Kruislaan 7, 3730 Hoeselt

089-51 44 86

ludo.jehaes@sint-stefanus.be

www.sint-stefanus.be

Verhalen bij een privéverzameling

Theo Broers, een gepassioneerd man uit Moelingen

Theo Broers uit Moelingen is de gelukkige bezitter en bezieler van twee musea. Het eerste heeft geen naam maar wie er binnenstapt herkent het onmiddellijk: dit is een museum in een doodgewoon huis of ... is het een woonplek in een museum?

Het tweede museum zit in het hoofd en het hart van Theo: het zijn feiten, verhalen, dagelijkse en bijzondere gebeurtenissen, namen van dingen en mensen.

En natuurlijk zijn die twee musea één: Theo kan je zeggen waar alles vandaan komt, hij kende vaak de oorspronkelijke bezitter, weet waarvoor iets werd gebruikt. Theo is vanaf de eerste dag betrokken bij de vereniging 'Heem en Natuur Voeren'.

Als enig kind uit een landbouwersfamilie liep Theo school in Moelingen (*Moulant* in het Frans). Daarna volgde hij de landbouwschool in Gronsveld en Maastricht. Wegens ernstige gezondheidsproblemen moest hij verdere studies opgeven. Zijn werk spitste zich dan toe op de fruitweek waarin hij zeker een specialist mag genoemd worden.

Hoe het begon

De start van zijn verzameling was bescheiden: oude postkaarten, communieprentjes, school- en trouwfoto's van mensen uit Voeren in de periode rond de Eerste Wereldoorlog. Nadien breidde hij deze uit tot bidprentjes, doodsbrieven en Antwerpse *santjes*.

Van een rijke, Luikse familie die in Moelingen was komen wonen, kreeg hij de fotoalbums. De foto's tonen duidelijk dat deze familie er een hogere levensstandaard op nahield dan de boerengezinnen.

Je kan bij Theo een reeks ijzeren voorwerpen vinden die hoorden bij het haardvuur, zoals lepels, een soort blaaspijp om het vuur aan te wakkeren en andere 'instrumenten'. Andere courante gebruiksvoorwerpen die velen nog zullen kennen zijn de kookpotten en pannen in messing, tinnen borden en potten. Opvallend zijn de koffiepotten met een kleurrijke emailversiering.

Fruiterfgoed

Een belangrijk deel van Theo's collectie gaat over fruit. Vooreerst zijn er de fruitmanden: speciale vormen voor appels en voor kersen, een droogstoof met laden om fruit te drogen en een zeef voor het droogproces in de oven.

Jaren geleden slaagde Theo erin enkele bijzondere fruitboeken aan te kopen bij een handelaar.

Deze kon er niet om lachen toen later bleek dat een kenner in de beroemde tv-reeks 'Tussen Kunst en Kitsch' de waarde van deze boeken veel hoger inschatte dan de oorspronkelijke verkoopprijs. Een bijzonder verzamelobject is de siroopdoos. Theo bezit diverse exemplaren met uiteenlopende motieven. Zijn grootvader raapte gevallen appels - de zogenaamde 'rebut' - op om ze naar de stroopfabriek te brengen. In Moelingen was zo'n piepklein bedrijfje met slechts één ketel waarin de stroop werd gestookt.

Het grappige is dat op de siroopdozen de mooiste appels en peren staan te blinken terwijl de siroop, die overigens toch lekker was (en is), van afvalfruit werd gemaakt.

Eten wat het land schaft

Bij Theo vind je landbouwalaam en het gerief voor het slachten van varkens en het maken van *trip*. Bewaarpotten werden gebruikt voor boter, eieren en varkensvlees in vet. Kool, peren en pruimen werden opgelegd in wijnazijn. Er zijn de houten botervormen en de wikkeltjes van de kaas als bewijs van de zelfgemaakte zuivelproducten ... en natuurlijk had je het specifieke gerief voor het bakken van brood en vlaai.

Een verzameling hanen

Zoek die niet alleen bij Jean-Luc Dehaene, maar ook bij Theo. Het belangrijkste verschil: onze oud-premier kreeg zijn hanen veelal als geschenk tijdens zijn talloze buitenlandse reizen. Theo kocht en verzamelde zijn hanen in en rond de Voerstreek. Hun gedeelde belangstelling heeft beide heren al vaak samengebracht. Vogels, vossen en dassen waren nergens veilig: Theo kan je de diverse vallen tonen waarin deze dieren met allerlei middeltjes werden gelokt.

Geloof en bijgeloof

Theo bezit handbeeldjes die soms bijzondere verhalen verbergen. Zo had men opgemerkt dat, in de laatste fase van hun leven, mensen zich vastklampten aan het laken. Dit werd begrepen als 'het leven niet kunnen loslaten'. Daarom werd een handbeeldje, gevuld met gips, in de handen van de stervende gedrukt. Bij arme mensen ging het om een wassen beeldje met stoffen kleertjes. Als een vrouw zwanger was, bad ze tot Onze-Lieve-Vrouw om een vlotte bevalling en een gezond kindje.

Als nadien bleek dat de baby iets mankeerde of erger nog, doodgeboren werd, dan werd het handbeeldje van de Lievevrouw met kind 'verminkt'.

Het hoofd van het kindje of de handen van Maria werden eraf gebroken. Theo vertelde dat toen hij, zoveel jaren later, die beeldjes kreeg, de mensen vaak beschaamd waren over die beschadiging.

Na ophalen komt verhalen

Theo heeft deelgenomen aan vele tentoonstellingen, zowel in Vlaanderen als in Wallonië en ook in Nederland. Ook nu wordt hij nog aangesproken om delen van zijn collectie te tonen bij een thema dat aansluit bij zijn interesses. Hij is intussen gestopt maar hij kan uren vertellen over al die schatten in zijn huis en gaat nog graag kijken bij andere verzamelaars. Zijn passie is die van een amateur die oprecht nieuwsgierig en leergierig is. Het was nooit zijn bedoeling om handel te drijven en ruilen deed hij evenmin. Het ging hem er niet om 'het meeste' te hebben maar om het redden en bewaren van bijzondere oude voorwerpen die ons, via de verhalen die hij zo boeiend kan vertellen, een bijzondere inkijk geven in het leven van de gewone boerenmensen.

THEO BROERS
Bijstraat 21, 3790 Voeren
04-381 01 27

50 jaar Postzegelkring Sint-Trudo erfgoed in miniformaat

Naar aanleiding van zijn lustrumviering gaf de Postzegelkring Sint-Trudo drie *MyStamps Pro*-zegels uit en organiseerde in september een Provinciale Competitieve Postzegeltentoonstelling.

Een terugblik op vijftig jaar verenigingsleven, de geschiedenis van de postzegel en postzegelreeksen rond een historisch thema: dat zijn drie boeiende elementen van cultureel erfgoed.

De eerste postzegels

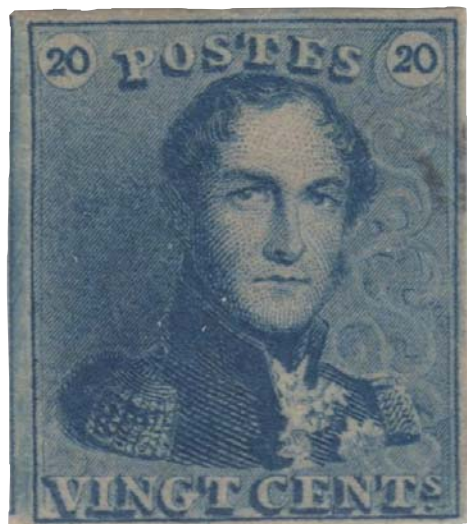
Toen de postzegel nog niet bestond, moest de *ontvanger* van post meestal voor de zending betalen. Dit gaf problemen als de geadresseerde de brief niet wilde hebben, of als hij verhuisd was. De Engelsman Rowland Hill bedacht in 1837 het systeem om niet de ontvanger maar de *afzender* van een brief de kosten voor het vervoer te laten betalen.

Om te bewijzen dat hij had betaald, moest de afzender op het postkantoor een bewijs van betaling of 'postzegel' kopen.

Het idee van Rowland Hill werd door het Britse parlement voor toepassing aanvaard en door koningin Victoria goedgekeurd. Op 6 mei 1840 werd de allereerste postzegel ter wereld op een brief geplakt. Dat was de bekende *Black Penny*, een zwarte zegel van één penny.

Een inspecteur van de Belgische Posterijen werd in 1840 naar het Verenigd Koninkrijk gestuurd om het Britse systeem te onderzoeken. In 1847 werd een wet aangenomen die het gebruik van postzegels regelde.

De eerste Belgische postzegels, die in 1849 verschenen, droegen een afbeelding van koning Leopold I.

Gezien de opvallende schouderstukken op de afbeelding, werden die eerste postzegels bekend onder de naam *epauletten*. De drukplaten werden geëtst door de graveur Jacob Wiener. Het papier was handgeschept en voorzien van een watermerk; de zegels waren ongetand. De tarieven waren 10 en 20 centimes. De Belgische postzegels uit de *klassieke* periode 1849-1865 zijn zeer gewild in de wereld van de verzamelaars.

Postzegels: de wereld in kleur

Tijdens en iets na de Eerste Wereldoorlog verschenen de eerste meerkleurige zegels, dan werd het wachten tot het begin van de Tweede Wereldoorlog om opnieuw veelkleurige zegels te zien verschijnen (wapenschilden van de provinciehoofdsteden). Nadien duurt het tot oktober 1957: de kleurige zegels over de Belgische Zuidpoolexpedities. Het beeld van de postzegel is steeds belangrijker en gevarieerder geworden. Er worden belangrijke gebeurtenissen en personen herdacht, opvoedkundige en gezondheidsadviezen verstrekt, vredesboodschappen overgebracht en soms fungeert de postzegel als toeristisch lokmiddel of als politieke propaganda.

Een *toeslagzegel* is een postzegel die wordt verkocht met bovenop de frankeerwaarde een toeslag voor een goed doel. Bekend zijn in Nederland de jaarlijkse *kinderpostzegels* die door de schoolgaande jeugd worden verkocht.

Opkomst van de zelf ontworpen postzegel

In 2001 ontstaat een nieuwe trend: *Mijn zegel*. Aansluitend bij de officiële zegel kan je in een kleine oplage een eigen persoonlijke postzegel met een zelf- of familieportret, afbeelding van een huisdier of gebouw laten drukken. *Mediazegels* zijn gelijkaardig, maar in opdracht van een vereniging of bedrijf en in

een hogere oplage. In januari 2008 heeft de Postzegelkring Sint-Trudo drie mediazegels uitgegeven ter gelegenheid van zijn 45ste verjaardag en van de 45ste Nationale Ruilbeurs van de (toenmalige) Numismatische Kring van Sint-Truiden. Dat is een groep verzamelaars van munten, penningen en medailles. Onlangs gaf de Sint-Truidense postzegelkring drie *MyStamp Pro*-postzegels uit. Dat zijn de nieuwste zelfklevende mediazegels.

Op de twee postzegels voor de zevenjaarlijkse Trudofeesten staan afbeeldingen van vier heiligen die in Sint-Truiden geboren zijn of er geleefd hebben: Trudo, Eucherius, Christina de Wonderbare en Lutgardis van Tongeren. Zij hadden een grote invloed op stad en dorp.

Postzegelkring Sint-Trudo en filatelie

Filatelie betekent het verzamelen en de studie van alles wat met het verzenden van post te maken heeft: behalve postzegels ook poststempels, eerstedagenvellen, postzegelboekjes, automaatzegels. De Postzegelkring Sint-Trudo vergadert twee keer per maand. Vier keer per jaar houdt men een kleine clubveiling met een eigen veilingmeester. In de voor gaande eeuw organiseerde de kring heel wat tentoonstellingen binnen de streek. Sinds het overlijden van de stichters-voorzitters, Marcel Vandenbossche (1996) en Paul Buntinx (1997) heeft de kring slechts drie tentoonstellingen gehouden: ter gelegenheid van de Trudofeesten 1998 en 2012 en in januari 2008. Sinds 2000 neemt een lid deel aan de jaarlijkse Provinciale Competitieve Tentoonstelling. In zo'n competitie zijn verschillende categorieën: *traditionele filatelie*, *thematise filatelie* en *postgeschiedenis*. De tentoonstelling werd in 2008 door de postzegelkring Ambiorix van Tongeren georganiseerd. Dit jaar was de feestvierende Sint-Trudokring aan de beurt.

De drie gelegenheidspostzegels zijn te koop bij:

- **Erwin Hinnisdaels**
Kersenstraat 13
3800 Sint-Truiden
erwinhinnisdaels@hotmail.com
- **Freddy Poelmans**
Luikersteenweg 101 bus 002
3800 Sint-Truiden
freddy.poelmans@telenet.be

**LIMBURGSE FILATELISTISCHE
STUDIEKRING**
www.lifis.be

Stadsarchief Sint-Truiden wordt digitaal beschikbaar op het internet

De inventarissen van het stedelijk archief, vanaf de oudste middeleeuwse charters tot meer recente dossiers, kan je in de Pallas databank van het stadsarchief van Sint-Truiden doorzoeken. Ook inventarissen van archief uit de gemeenten die sinds 1970-1977 deel uitmaken van de stad Sint-Truiden zijn inmiddels in de databank ingevoerd.

Van om het even waar kan worden opgezocht welke dossiers in het stadsarchief beschikbaar zijn. Geleidelijk aan worden gedigitaliseerde documenten gekoppeld aan de archiefbeschrijvingen, zodat van een aantal reeksen het eigenlijke document online ingekeken kan worden. In eerste instantie worden bronnen voor het stamboomonderzoek digitaal beschikbaar gesteld, zodat de registers doorzocht kunnen worden zonder de originele boeken te raadplegen.

In 2010 werd met Erfgoedcel Sint-Truiden een project opgestart om de collectie oude kranten te digitaliseren zodat ze vlot raadpleegbaar zijn, zonder de originele kranten verder te consulteren met onvermijdelijke schade als gevolg. Om de collectie zo volledig mogelijk te maken, werden ook de verzamelingen van de Koninklijke Bibliotheek in Brussel en de Provinciale Bibliotheek Limburg in Hasselt doorzocht naar in Sint-Truiden verschenen krantentitels en krantenedities die in de collectie van het stadsarchief niet bewaard bleven. De gezamenlijke collectie van deze drie bewaarinstellingen leverde elf verschillende krantentitels op, waarvan de oudste krant in 1859 verscheen onder de titel *De Hoop*.

De krant die het langst in Sint-Truiden verscheen, is *De Tram*. Zij verscheen voor het eerst in 1893 en bleef bestaan tot 1967; van 1905 tot 1914 onder de titel *De stem van Haspengouw*. De volledig gedigitaliseerde collectie is 23.965 pagina's groot.

In deze oude kranten vinden we commentaren bij gebeurtenissen die internationaal, nationaal en lokaal de aandacht trokken. Ze geven door de advertenties een beeld van de plaatselijke middenstand, van de evenementen die plaats hadden in de stad en

soms, via kleine berichten, zijn ze ook getuigen van het alledaagse leven. Zo bijvoorbeeld in een advertentie van een Brusselse familie voor een dienstmeisje, *niet ouder dan 14 jaar*. De collectie brengt een relaas van ingrijpende veranderingen in de geschiedenis van onze stad, de industriële revolutie veranderde het leven ingrijpend. Meer dan honderd jaar lang getuigen tijdgenoten over hetgeen de Truenaars beroerde.

Voor stamboomonderzoek kunnen de volledige collectie parochieregisters en een gedeelte van de registers burgelijke stand worden geraadpleegd. Ook oude kranten worden digitaal beschikbaar.

STADSARCHIEF SINT-TRUIDEN
Abdij, Diesterstraat 1, 3800 Sint-Truiden
011-70 18 35
info.archief@sint-truiden.be

Volksliederen in het dialect: in de streek ontdekt of zelf gemaakt

De Kamazollekes

De Kamazollekes uit Piringen is een groep volksmuziek liefhebbers, ontstaan in 1994. Aan de basis lag het initiatief om oude volksliederen die aan de haard of in het café - dus in het dialect - werden gezongen, te bewaren. Al snel groeide de lokale interesse om die liederen op diverse feesten te zingen. De groep is uitgegroeid tot een zeskoppige band die in 2005 vaste vorm aannam. Maar tijdens een optreden van De Kamazollekes mogen geïnteresseerden ook altijd enkele nummers meespelen. Ondertussen schrijven de Kamazollekes eigen nummers in het 'Loonderlands' of 'Tongerlands' dialect en ook in het algemeen Nederlands. Inspiratie halen ze uit oude verhalen of uit hedendaagse situaties in de samenleving.

Het Loonderlands dialect leerden ze in de huiselijke kring. Op straat kwamen ze in contact met het Tongerlands. Alvorens hun nieuwe nummers voor het publiek te brengen, maken ze er werk van om het dialect zo correct mogelijk te zingen. Van het ene naar het andere dialect vertalen lukt moeilijk, omdat diverse rijmen dan meestal verdwijnen.

Meestal treden de Kamazollekes op voor lokale verenigingen, maar ze nemen ook deel aan dialectinitiatieven in Borgloon, Genk en Aalter. De Cultuurraad van Borgloon organiseert jaarlijks op de eerste zondag van september een prachtige namiddag met diverse onderwerpen in het dialect, zoals oude verhalen, grappen, een les dialectgrammatica ... De Piringse dialectzangers verzorgen hier de muzikale intermezzo's. Dit toffe initiatief trekt hoe langer hoe meer toeschouwers en kent nu ook navolging in Koninksem bij Tongeren.

Met een knipoog, zingend over toestanden van vroeger en nu, willen de Kamazollekes op de eerste plaats de dorps- en streekbewoners opnieuw in contact brengen met de rijke schat aan dialectwoorden en -liederen. Tegenwoordig heet dat in vaktermen het 'borgen van immaterieel erfgoed'.

*Kom es loeren
noe de seloatboeren ...*

**Uitnodiging:
dialectfestijn in Koninksem**

Na een eerste overweldigend succes in 2011 organiseert **Keunsem Vrigger**, de heemkring van Koninksem (Tongeren) op **zondag 25 november 2012** zijn tweede dialectevenement.

Het wordt een gezellige, komische namiddag waarin het Koninksems dialect centraal staat en gebracht wordt door rasechte inwoners van het dorp.

We eren ons dialect met gesproken, geschreven en gezongen taal met Keunsemse les, moppen en sketches, liedjes, volksverhalen ... en dat allemaal in het dialect. De Kamazollekes uit Piringen zorgen op tijd en stond voor een muzikaal intermezzo.

Een echte aanrader voor iedereen!

PAROCHIEZAAL
Kerkstraat - Koninksem, Tongeren
zondag 25 november 2012 om 14.00 uur
www.koninksem.eu

DE KAMAZOLLEKES VZW
Holle Helverik 16, 3700 Tongeren
012-39 58 10
www.kamazollekes.be

Wo zèkste?

Dat Bilzen iets met taal heeft, kon je al lezen op de eerste pagina van deze krant. En zo heeft Bilzen ook iets met dialect. Dan spreken we natuurlijk over het Bilzens dialect. Of moeten we ‘Bilzers’ dialect zeggen?

Zoals de meeste dialecten dreigen ook de Bilzerse varianten verloren te gaan. Ware het niet, dat een Raad van Wijzen in Bilzen erop toeziet dat het ‘plat’ van de Bilzenaar in ere wordt gehouden. Deze groep van dialectliefhebbers wil, onder de vleugels van de heemkundekring Bilisium, het collectieve geheugen van de dialectsprekende Bilzenaar (her)opbouwen.

Zo hebben ze al duizenden dialectwoorden verzameld die ooit moeten leiden tot een zo volledig mogelijk dialectwoordenboek. Op de website van Bilisium vind je een volledige en volwaardige afdeling ‘taal’. Daaronder staan de grondbeginselen van de Bilzerse spelling, dialectteksten, gevleugelde woorden en boerenwijsheden. Je kan er een Nederlands woord in het dialect laten vertalen ... en een antwoord vinden op de vraag of het nu ‘Bilzens’ of ‘Bilzers’ moet zijn. Beslist een bezoek waard!

HEEMKUNDEKRING BILISIUM VZW
De Ganshof
Hospitaalstraat 15, 3740 Bilzen
info@bilisium.be
www.bilisium.be

‘t Sjunste woëd

Volgens de leden van de Raad van Wijzen zijn volgende woorden en uitdrukkingen ‘de schoonste’:

- sjebrikke schaatsen
- ’t spèntke de voorraadkamer
- n stiekelmêt een stekelbaars
- de koenzjel de dakgoot
- allemeraaje om de haverklap; afgeleid van alle maria’s = na elke Weesgegroet
- de mee de maand mei, een ruiker bloemen, een meiboom, het naamfeest
- ’t ès haajn m’ne mee het is vandaag mijn naamfeest
- ne lèk-m’n-lip een lekstok of lolly
- e rampenauke een koffiezaefje
- ne poepjee een grote paardenmolen
- ’t ès kèrmes èn Bilze! geeste mèt op de poepjee zitte?
- ’t is kermis in Bilzen! ga je mee op de grote paardenmolen zitten?
- ’n kaas deeste aon mèt ’n spik een kaars steek je aan met een lucifer
- meezietsjes reike goêd madeliefjes ruiken goed

Surf naar www.bilisium.be en doe mee aan de prijskamp van het mooiste dialectwoord

Erfgoedcel Haspengouw was benieuwd naar het lievelingsdialectwoord van de Bilzenaar en trok er op een mooie zondag op uit met het fototoestel ...

Maria Lormans en Adriaan Van Schijndel
haol z’ne mao(l)plag aut z’ne pit
haal je zakdoek uit je jas

Willy Peters
’n sjiethaajf of **sjièdhaajf**
een knikker

Gerda Vos
ne piepel
een vlinder

Aslan Aygoren
haad dich goêd!
houd u goed, tot ziens

Benjamin Wolfs en Wout Digneffe
e flètsje
een pintje (in een fluitglas)

Andrea Debor
ziech mêr goêd dan bèste gekloêt, onthaad het goêd!
vergeet niet: wie goed doet, krijgt stank voor dank

Gertrude Deville
kêkajboets klokhuis, zo zegt men in Munsterbilzen, in Bilzen hoor je vooral **kêts** en **groet** of **graof**

Martine Goevaerts
’n aeber een aardbei
mesjietebriëmele paneermeel of kruimels van beschuiten
’n moëmêt een mier
ne bloën een merel

Wo zèkste?

Carlo Vandenbroek
’n kebabbel
een snoepje, harde suikerbol

Nelly Sourbron, Melanie Wampers en Lutgarde Penders
’n zaajbaor een vergiet
appelproetsvloj, prutsvloj appeltaart

Jan Eyklenbergh, Peter Briers en Lizy Schroeders
briëmelevloj knobbeltjestaart
broëmelevloj braambessentaart

Cindy Claessen en Dries Peeters met Kenji en Quinten
ne stattel een veter

Teksten: Roxane Bormans, Joseph Breesch, Krista Caimo, Thierry Ghys, Historische Kring Membruggen, Dirk Huybrechts, Boudewijn Knevels, Guido Krieken, Egide Lismont, Lieve Opsteyn, Véronique Piret, Rita Plattau, Guy Plevoets, Stefanie Sifngopoulos, Gerben Smets, Jos Van Campfort **Eindredeactie:** Lieve Opsteyn, Véronique Piret, Guy Plevoets **Foto's:** Bibliotheek Gemengel, Joseph Breesch, CAG, CRKC, De Kamazollekes, Heemkunde Gemengel, Historische kring Membruggen, Katrien Houbey, Dirk Huybrechts, Ludo Jehaes, Boudewijn Knevels, Museum Winter '44, Lieve Opsteyn, Erwin Pasmans, Kenny Peumans, Guy Plevoets, Freddy Poelmans, Rijksarchief Hasselt, Taalmuseum Bilzen, Gerben Smets, stadsarchief Sint-Truiden, stadsarchief Tongeren, Vrije Basisschool Kozen-Wijer, Petrus Vanlessen **Layout:** Smets & Ruppel **Druk:** Drukkerij Moderna

Erfgoedkrant Haspengouw is een uitgave van projectvereniging Erfgoed Haspengouw en wordt gedrukt op 81.000 exemplaren. De projectvereniging Erfgoed Haspengouw is een intergemeentelijk samenwerkingsverband tussen Bilzen, Borgloon, Gingelom, Heers, Hoeselt, Nieuwerkerken, Riemst, Sint-Truiden, Tongeren en Voeren voor het cultureel erfgoed in Haspengouw. De krant wordt in deze gemeenten huis-aan-huis verspreid.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Erfgoodcel Haspengouw: projecten in de kijker

Van grote en kleine komaf: kasteelbewoners in Haspengouwse dorpen

Haspengouw: dat zijn prachtige landschappen, boomgaarden met weelderig geurende bloesems, kerken en kloosters en ... kastelen, héél veel kastelen! Kastelen kleuren het Haspengouwse landschap. Ze doen ons dromen, ze maken ons nieuwsgierig naar het interieur én naar de mensen achter de kasteelmuren.

Wie waren die kasteel-eigenaars? Wat deden ze en hoe leefden ze? En wat en vooral wie kwam er nog bij kijken om een kasteel te runnen?

Over deze 'grote en kleine' kasteelbewoners en hun onderlinge relaties is Erfgoed Haspengouw van start gegaan met het project Kasteelbewoners. Na het succes van de projecten rond de Eerste Wereldoorlog en de geschiedenis van vier steden in Haspengouw, slaan het Rijksarchief Hasselt en de Erfgoedcel Haspengouw opnieuw de handen in elkaar voor dit nieuwe, veelomvattende project.

Zo zal er een handige verzamelbox van onderzoeksgidsen gemaakt worden die geschied- en heemkundige verenigingen en andere geïnteresseerden een basis moet geven om zelf onderzoek te doen naar lokale kasteelbewoners.

Daarnaast zullen er verschillende workshops worden georganiseerd om je op weg te helpen met je eigen onderzoek op basis van archiefdocumenten. Een interessante lezingenreeks en activiteiten voor het grote publiek vervolledigen het projectverhaal. Via www.erfgoedhaspengouw.be blijf je op de hoogte van het programma.

Ben je in het bezit van interessante documentatie zoals oude foto's, prenten, postkaarten, geboorte- en overlijdens-berichten, feestmenu's ... over een kasteel uit jouw dorp of gemeente?

Ken je kasteelbewoners die graag hun verhaal willen vertellen?

Aarzel dan niet om contact op te nemen met projectmedewerkster Katrien Houbey. Wij willen de documentatie in samenspraak met jou graag gebruiken voor onderzoek, als illustratie in publicaties of aanvullend bij lezingen, tentoonstellingen ...

RIJKSARCHIEF HASSELT
Katrien Houbey
011-22 17 66
katrien.houbey@arch.be
www.arch.be
www.erfgoedhaspengouw.be

Eerste subsidieronde een succes!

In augustus nodigde Erfgoed Haspengouw Heemkundige verenigingen uit om een subsidieaanvraag in te dienen voor culturele erfgoedinitiatieven. Die oproep viel niet in dovemansoren: we ontvingen maar liefst zeventien aanvragen uit zes gemeenten, aangesloten bij de projectvereniging Erfgoed Haspengouw. Deze eerste indienronde werd afgesloten op 1 oktober 2012. Inmiddels keurde de jury alle aanvragen goed.

Wat we al wisten, werd hiermee nog eens overduidelijk bevestigd: er zit leven in de Haspengouwse erfgoedverenigingen! Tal van kringen en verenigingen hebben waardevolle initiatieven op stapel staan en daarachter zitten heel veel vrijwilligers, die deze initiatieven ook willen en zullen realiseren. Dat verdient respect en een gemeend 'proficiat'! Soms ontbreken echter de nodige middelen om een erfgoedinitiatief te kunnen waarmaken. Erfgoed Haspengouw is dan ook blij om dat financiële steuntje in de rug te kunnen aanbieden via het nieuwe subsidiereglement.

Heeft jouw vereniging ook een bruikbaar project in de lade liggen? Laat het ons weten, het maakt immers kans op subsidies tot 2.000 euro!

De volgende indienronde voor aanvragen wordt afgesloten op 1 februari 2013.

Het volledige subsidiereglement en de aanvraagformulieren vind je op www.erfgoedhaspengouw.be (zie ondersteuning erfgoedzorgers/financiële ondersteuning).

Erfgoedcel Haspengouw beantwoordt graag al je vragen hieromtrent en biedt, indien gewenst, hulp bij het invullen van de aanvraag.

Valorisatie kerkelijk cultureel erfgoed in Haspengouw

LIEN SWINNEN - 0478-27 94 09
lien.swinnen@dergoedhaspengouw.be

JONAS SLEGRS - 0472-92 36 80
jonas.slegers@derfgoedhaspengouw.be

Haspengouw lijkt wel een paternoster van kapellen, parochie- en kloosterkerken. In de tien gemeenten van Erfgoed Haspengouw zijn er 131 openbare kerkgebouwen. In de voorbije decennia hebben kerk- en gemeentebesturen reeds veel zorg en middelen besteed aan het hun toevertrouwde religieus erfgoed, vaak met onvermoeibaar vrijwilligerswerk achter de schermen.

Erfgoed Haspengouw voert momenteel in samenwerking met het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) een eerstelijnsprospectie uit. Het is de bedoeling om op korte termijn inzicht te krijgen in het aanwezig religieus erfgoed, de bewaaromstandigheden en de kwaliteit van de reeds opgemaakte inventarissen. Zowel archieven als andere erfgoedcollecties komen aan bod.

Er worden ook prospectiebezoeken gedaan om de gegevens te verfijnen en noden te dectecteren. De resultaten van het project worden ingevoerd in een databank en gepubliceerd in een rapport. Op basis van deze resultaten wordt dan een streekactieplan opgesteld om de zorg voor kerkelijk roerend erfgoed verder te ondersteunen en uit te bouwen.

Sinds 18 september zijn voor deze eerstelijns-prospectie twee projectmedewerkers halftijds aangesteld. De kunsthistorici Lien Swinnen en Jonas Slegers zullen in vier maanden de klus klaren. Voor meer informatie over het project kan je bij hen terecht of op www.erfgoedhaspengouw.be en www.crck.be